

Jézus és az ősegyház tanítása és példája a felsőbbtség és az államhatalom iránti viszonyulást illetően

A történeti háttér vázlatos áttekintése:

I.e. 63 – Pompeius Magnus római hadvezér elfoglalja Jeruzsálemet, Palesztina területe római fennhatóság alá kerül

I.e. 37 - A Hasmoneus dinasztia befolyása megszűnik, a korábbi független zsidó királyság ura az edomita Nagy Heródes lesz

I.e. 4 – Nagy Heródes halála, birodalma három fia között oszlik meg: Arkhelaosz Júdea és Szamária, Antipas Galilea és Pérea, Fülöp pedig az északkeleti országrész (Iturea, Trakhonitisz, stb.) ura lesz, tetrarchaként

I.sz. 6 – Arkhelaoszt kegyetlensége miatt a nép közbenjárására Augustus császár megfosztja hatalmától és száműzi, Júdeába római prokurátort neveznek ki és császári irányítás alá kerül, illetve közigazgatásilag a szíriai helytartó fennhatósága alá tartozik

I.sz. 27-31 - Jézus Krisztus fellépése, szolgálata, halála, feltámadása és mennybemenetele

Kb. i.sz. 31-48 - Az ősegyház kialakulása, a pogánymisszió korai szakasza, István és Jakab (Zebedeus fia) vértanúsága, Pál megtérése, a kereszténység központi városa Antiókhia lesz

Kb. i.sz. 49-58 - Pál apostol misszióútjai, a kereszténység elterjedése Kis-Ázsiában és a Balkán-félsziget déli részén, illetve Pál apostol missziómunkájától függetlenül Itália egyes részein

I.sz. 58-63 - Pál apostol elfogatása Jeruzsálemben, cezárei és első római fogsága, mely felmentésével végződik

I.sz. 63 – Jakab apostol (Jézus testvére) vértanúsága Jeruzsálemben

I.sz. 64 – Néro császár keresztényüldözése Rómában és környékén

I.sz. 67 – Péter és Pál apostolok vértanúsága Rómában

I.sz. 66-70 – A rómaiak ellen vívott zsidó háború kitörése, mely a város és a templom lerombolásával illetve a zsidók szétszórásával végződik, a keresztény lakosság idejében elhagyja a várost, ezért megmenekül

Kb. i.sz. 95-100 – Domitianus császár keresztényüldözése, János apostol túléli halálos ítéletének végrehajtását, ezért Pátmosz szigetére száműzik, innen Domitianus halála után szabadul, és utolsó éveit Efézus városában tölti

Jézus Krisztus tanítása és személyes példája az államhatalomhoz való viszonyt illetően

Jézus Krisztus államhatalomhoz való viszonyára több példát találhatunk az evangéliumokban, ezeket az alábbiakban foglaljuk össze:

1. A földi hatalom iránti igény elutasítása – Az evangéliumokból egyértelműen kiderül, hogy Jézus határozottan visszautasította, hogy bármiféle politikai hatalmat igényeljen magának. Legegyértelműben akkor látjuk ezt, amikor a kenyérszaporítást követően királlyá akarják őt választani, és ekkor kénytelen elbocsátani a sokaságot (ld. pl. Jn 6. fejezetében). Pilátus előtt is kijelenti: “Az én országom nem e világból való” (Jn 18,36). Egyértelmű tehát, hogy Jézus Krisztus lelki megváltónak tekintette magát, aki a zsidók között általános, politikai jellegű Messiás-váradalomra rácáfolva nem ígerte a zsidóság fizikai felszabadítását az idegen uralom alól, hanem egyértelműen a bűntől való megszabadítás volt a célja (ld. pl. erre vonatkozó kijelentését Jn 8,36-ban). Jeruzsálemi bevonulásakor sem politikai vezetőként fogadta a sokaság hódolatát, hanem annak elismeréseként, hogy Isten őt küldte szabadítóként és lelki “királyként”.
2. Az írástudók kérdésre válaszolva, miszerint szabad-e adót fizetni a császárnak, kijelenti: “Adjátok meg ami a császáré, a császárnak, ami pedig az Istené, az Istennek” (Mt 22,21). A hangsúly itt elsősorban az Isten iránti kötelezettségeken van, de irányadóként szolgál az államhatalom iránti viszonyulásra is: igenis meg kell adni “a császárnak, ami a császáré”, vagyis a felsőbbtség iránti tiszteletet és állampolgári engedelmességet, továbbá az adókat,

amelyekre a kérdés elsősorban vonatkozott. (A vonatkozó párbeszédet lásd Mt 22,16-22-ben).

3. Kevésbé közvetlenül az államhatalomra vonatkozó, de még mindig a felsőbbtségét érintő állásfoglalása Jézusnak, ahogyan a nép vallási és – korlátozott értelemben – politikai vezetőihez viszonyult. Erre vonatkozóan a legjellemzőbb megnyilatkozása Mt 23,2-ben található: “Az írástudók és a farizeusok a Mózes székében ülnek: annakokáért amit parancsolnak néktek, mindazt megtartsátok és megcselekedjétek; de az ő cselekedeteik szerint ne cselekedjétek. Mert ők mondják, de nem cselekszik“. Noha Jézus alapvető eszmei ellentétben állt a farizeusokkal és az írástudókkal, tekintélyüket azonban mégsem vonta kétségbe: elismerte, hogy tanításuk követésre méltó, csupán a képmutató és sok esetben elvakult cselekedetek követésétől óvott. A Szanhedrin tekintélyét sem vonta soha kétségbe, még akkor sem, amikor kihallgatásai során nyilvánvaló jogsértéseket követtek el – ekkor hallgatásával feddte meg őket, korábban pedig a nyílt polémiák ellenére is tudatosan küzdött értük, megkísérelve őket ráébreszteni gondolkodásuk ellentmondásaira. Ez utóbbira a kihallgatások alatt már sajnos nem volt lehetőség, mert a vallási vezetők már nem voltak nyitottak a változásra.
4. Végezetül meg kell említeni, hogy a Pilátus előtti kihallgatás során Jézus szintén elismerte a prokurátor felsőbbtségét, csupán azt a sokatmondó kijelentést tette, amikor Pilátus hatalmára hivatkozva faggatta őt, hogy “Semmi hatalmad nem lenne rajtam, ha nem felülről adatott volna neked” (Jn 19,119. Látható tehát, hogy Jézus ekkor sem adta még a leghalványabb jelét sem annak, hogy kétségbe vonná a prokurátor felsőbbségét Júdea fölött, ugyanakkor emlékeztette őt, hogy hatalmát ő is Istentől kapta.

A korai egyház viszonyulása a felsőbbséghez és az államhatalomhoz

Annak áttekintése, hogy a korai egyház miként viszonyult az államhatalomhoz és általában a felsőbbséghez, elsősorban Cselekedetek könyve és az apostoli levelek nyomán lehetséges. A viszonyulást nagyban meghatározza, hogy a hívő ember egyfajta “kettős állampolgársággal” rendelkezik: egyszerre polgára Isten országának, de ugyanakkor egy földi államnak is. És míg az isten uralma iránti engedelmesség teljes meggyőződésbeli azonosulással történik, a földi államhatalom olykor támaszthat a hívő lelkiismeretével ellentétes követelményeket is. Ezért pl. a földi hatalom viszonylatában az apostolok nem a feltétlen engedelmességet kifejező “hüpakuo”, hanem az alárendelődésre utaló “hüpotasszo” kifejezést használják, jelezve, hogy a földi hatalom iránti alárendelődés kötelezettség ugyan, de minőségében eltér az Isten iránti engedelmességtől. Adott esetben szükséges lehet a lelkiismereti alapú tiltkozásra, melyről a későbbiekben lesz szó.

A bibliai források alapján a következőképpen foglalhatjuk össze az államhatalom iránti viszonyra vonatkozó példákat illetve gyakorlati útmutatásokat:

1. Pál apostol példája több szempontból kiindulási alapként szolgál a kérdés tárgyalásához. Cselekedetek könyvében elsősorban életpéldákat láthatunk az apostol államhatalommal való érintkezésére, míg a levelekben feltárulnak a legfontosabb alapelvek, melyeket e kérdéssel kapcsolatban fogalmazott meg. Ami a konkrét példákat illeti, ezekből egyértelműen kiderül, hogy Pál utazásai során magától értetődően rendelte magát alá a római hatalomnak, de nem mégsem elvszerűtlenül. Efézusban például szóvá tette, hogy ítélet nélkül vesszőzték meg őket, ráadásul római polgárokként, és ragaszkodott hozzá, hogy nyilvánosan megkövessék őket (Csel 16,37-39). Fogsága idején pedig élt azzal a jogával, hogy a császárra mint legfelsőbb fórumra appelláljon (Csel 25,11), tehát élt a római jogrend adta lehetőségekkel, ha az igazságosság vagy az evangéliumhirdetés szempontjai ezt megkívánták. Több ízben tapasztalhatjuk azt is, hogy a közhatalom képviselői tettek igazságot, amikor Pált vádolták, sőt bántalmazták – legjobb példa erre, amikor Pált és munkatársait a zsidók Gallió elé viszik, hogy bevádolják (Csel 18,12-16), illetve amikor a római hatalom menti ki őt az őt elfogó és ütlező zsidók kezéből (Csel 21,31-36). Itt már Isten gondviselésének

eszközékként is megjelenik a római hatalom.

Ami a földi hatalommal kapcsolatos alapelveket illeti, meg kell említenünk Rm. 13-at és 1Tim 2,1-4-et. Rm 13-ban az apostol isteni rendelésként beszél az államhatalomról, melynek célja, hogy a gonoszság erőit fékentartva a bűn világában viszonylagos társadalmi nyugalmat és jogbiztonságot tartson fenn. A hívő embernek ennek érdekében támogatnia kell e minőségében az államhatalmat, mégpedig lelkiismereti alapon – ugyanis e tekintetben az államhatalom “Isten szolgája”, hiszen azon buzgólkodik, hogy a gonoszság hatását ha kell, a büntetés jogával élve minimalizálja. Ha meggondoljuk Istennek, sőt a hívő embernek ugyanez a célja, bár természetesen más eszközöket vet latba ennek érdekében. Az államhatalmat viszont maga Isten ruházta fel azzal a joggal, hogy a gonoszság megbüntetésére érdekében “fegyvert viseljen”. Az állam gonoszságot fékező illetve nyugalmat biztosító funkciójának része a hatalom képviselőinek tisztelete és az adók, vámok és egyéb, az állam által megkövetelt illetékek és járulékok befizetése.

1Tim 2,1-4 más oldalról világítja meg a hívő embernek az államhatalom képviselői iránti felelősségét. Az apostol azt az utasítást adja Timótheusnak, hogy a gyülekezetek imádkozzanak a hatalomban levőkért, hogy bölcs döntésekkel járuljanak hozzá a társadalmi béke fenntartásához, megkönnyítve ezáltal az evangelizáció munkáját is, ami az egyház első számú feladata. Természetesen Isten maga is küzd a hatalomban levőkért, de az egyház még nagyobb felhatalmazást ad erre neki azzal, hogy imádsága tárgyává teszi az állami vezetők bölcsességét és tisztánlátását.

2. Pál gondolataival összhangban áll Péter apostol tanítása is, melyet 1Pét 2,11-17-ben fogalmaz meg. Itt egyfelől arra biztatja olvasóit, hogy minden tekintetben példaszerű életet éljenek, hogy az egyébként is várható ellenkezés és támadások keresztüztüében se tudjanak semmi rosszat mondani rájuk a körülöttük élők. Így előbb-utóbb elnémíthatják az ellenük irányuló igaztalan vádakat, természetesen, ha ellenfeleik is hajandók ezek igazságtalanságát elismerni. A fentiekbe illeszkedik a felsőbbtség iránti engedelmisség, hiszen az államhatalmat Isten küldi “a gonosztevők megbüntetésére, a jót cselekvőknek pedig dicsérésére” (1Pét 2,14).

A lelkiismereti alapú tiltakozás és a hívő ember társadalmi szerepvállalása

A lelkiismereti alapú tiltakozás alapjai a Bibliában

A lelkiismereti alapú tiltakozás illetve engedetlenség példáival már az Ószövetségben is találkozhatunk. Legékezebb példája a három héber ifjú sete (Dn 3. fej.), akik nem voltak hajlandók leborulni a kultikus tárgyként kötelezően imálandó aranyszobor előtt, védelmezve abbéli jogukat, hogy saját meggyőződésük alapján dönthessék el, mit imádnak, és mit nem. Később maga Dániel is átesett egy hasonló megpróbáltatáson, amikor a király a danielre irigkedő bölcsek sugallatára egy olyan trvényt hozott, hogy a királyon kívül semmilyen más hatalmasságtól nem lehet kérni semmit a birodalomban. Dániel mégis Istenhez fohászokodott, természetesen nem dacból, hanem lelkiismereti meggyőződésből (Dn 6. fej.). Mindkét esetben halálbüntetést helyeztek ílátásba, és Isten gondviselése mind a kétszer megóvta úgy a három héber ifjút, mint Dánielt. Természetesen e helyzetekben nem arról van szó, hogy az ember az államhatalom ellen támad, hanem mintegy emlékezteti őt arra, hol vannak illetékességének határai, ugyanis Isten nem hatalmazta fel a felsőbbséget arra, hogy emberek lelkiismereti döntéseibe beleszóljon, avagy kötelezően követendő vallást vagy ideológiát írjon elő.

Az ősegyházban a lelkiismereti alapú engedetlenség legjelentősebb példája Péter és János apostolok helytállása, akiket két ízben is a Szanhedrin elé idéztek, és megtiltották, hogy Jézus nevében tanítsanak (Csel 4. és 5. fej.). A második alkalommal már testi fenytékkal is sújtották őket, de az apostolok egy fontos alapelvet fogalmaztak meg arra nézve, miért nem engedhetnek e parancsnak: “Istennek kell engedelmeskedni inkább, hogynem az embereknek” (Csel 5,29). Természetesen ha engedelmeskednek a tiltásnak, akkor Jézus misszióparancsával kerültek volna szembe, de válaszukban egy sokféleképpen alkalmazható elv is megfogalmazódik. A hívő ember számára Isten akarata az elsődleges, ezért abban az egy esetben, ha az államhatalom ettől az akarattól eltérő dolgot

követel, meg lehet tagadni az engedelmisséget. Ugyanakkor, mint fentebb már leszögeztük, ez nem jelenti önmagában az államhatalom legitimitásának kétségbevonását, az engedetlenség csakis a vitatott dologra nézve történik. A vallásszabadságért folytatott küzdelem is egy speciális esete a lelkiismereti alapú tiltakozásnak, amikor is a cél az állam és az egyház biblikus elvek alapján történő szétválasztása., amenyiben ez nem vagy nem maradéktalanul valósul meg. Többek között ez valósult meg a 18-19. századi Magyarországon a vallásszabadságért folytatott küzdelem során is, mely akkor a vonatkozó törvények módosítását eredményezte.

A hívő ember társadalmi szerepvállalására vonatkozó bibliai elvek

Végezetül röviden összefoglaljuk a hívő ember társadalmi szerepvállalására vonatkozó, a korai egyház bizonyosságtételéből következő alapelveket.

1. A “ne támadj a hatalmasság ellen” alapelve kizárja, hogy hívő ember bármely hatalom erőszakos megdöntésében segítse, legalábbis népfelkelés vagy egyéb spontán megmozdulás formájában. A hatalom megdöntésének speciális esete, amikor pl. egy zsarnok uralkodót egy választott testület (pl. parlament) mozdít el, vagy egy jogellenes helyzetre forradalmi válasz születik, szintén erre felhatalmazott képviselők részéről (pl. a 18. századi Amerikában, ahol a függetlenségért vívott harcot többek között az a tény váltotta ki, hogy az amerikai gyarmatokat a brit parlament igazgatta anélkül, hogy a gyarmatok választott képviselői részt vettek volna benne). Ennek hátterén is igaz azonban, hogy a hívő ember ne szálljon be a közvetlenül a politikai hatalomra irányuló küzdelmekbe, noha az erőszakmentes és a társadalom javát szolgáló mozgalmak célkitűzéseivel adott esetben egyetérthet.
2. Eltér ettől az az eset, amikor egy pozitív ügyért (pl. vallásszabadság) vagy konkrét társadalmi változásért száll valaki síkra. Utóbbira jó példa a rabszolgaság eltörlése (abolícionizmus), aminek kezdeményezése Angliában egy hívő metodista képviselő, William Wilberforce nevéhez fűződik - ez végül sikerrel is járt. (Amerikában ugyanakkor a 19. században számos egyház támogatta a rabszolgaság fenntartását, és összességében sokkal ellentmondásosabban viszonyult a kérdéshez, bár az egyes hívek közül sokan abolícionisták voltak.) Egy igazságtalan társadalmi rend (pl. apartheid) eltörlése is beleférhet adott esetben azokba a törekvésekbe, melyet egy hívő ember támogathat, amennyiben e törekvések békések és nem politikai, hanem civil mozgalomról van szó. E helyzetekben ugyanakkor szem előtt kell tartani, hogy a Biblia tanítása szerint a teljes igazságosság a bűn világában nem valósítható meg maradéktalanul.
3. További példa, ha pl. környezetvédő, karitatív, mértékletességi vagy életmód-reformot szorgalmazó mozgalmat támogat illetve ilyenben vesz tevékenyen részt egy hívő ember. Ez összhangban áll azzal az elvvel, melyet Jeremiás próféta fogalmazott meg a Babilonban élő zsidóknak Jer 29,7 szerint: “És igyekezzetek a városnak jólétén, melybe fogságra küldtelek titeket, és könyörögjetek érte az Úrnak; mert annak jóléte a ti jóléteitek“. A hívő ember kiváltsága, hogy amennyire módjában áll, javítsa a környező társadalom életfeltételeit, mert ezzel is Isten céljainak megvalósításában segítkezik. Viszont a legbölcsebb, ha olyan civil kezdeményezéseket támogat csak, melyek célkitűzéseivel és módszereivel maradéktalanul egyet ért, továbbá képes azonosulni eszmei hátterükkel.